

Zdzisław Zaborski

Szpital powstańcze w Pruszkowie

Przegląd Pruszkowski nr 1, 33-39

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szpital powstańcze w Pruszkowie

Za całość służb sanitarnych VI Rejonu „Helenów” byli odpowiedzialni: lek. med. Kazimierz Szupryczyński por. „Bożymir I” – szef służb sanitarnych pułku i lek. med. Izabela Wolfram „Bożymir II” – zastępca szefa służb sanitarnych. Czynną służbę prowadzili także lekarze: Wanda Bobrowska „Zofia” – referentka służb sanitarnych WSK, Feliks Kaczanowski „Stary” – lekarz I batalionu i Tadeusz Włodarczyk „Broda” – lekarz II batalionu.

Służby sanitarne WSK liczyły 113 kobiet zorganizowanych w 26 patrolach. Już w pierwszych dniach powstania Niemcy przywieźli do obozu przejściowego rannych z Warszawy. Trzeba było udzielić im pomocy – trzy szpitale działające w Pruszkowie oddały część pomieszczeń dla rannych.

Szpital Powiatowy – oddział chirurgiczny i ginekologiczny na Wrzesinie

O szpitalu na Wrzesinie napisał w „Pamiętniku z czasów II wojny Światowej” dr Edward Steffen (junior) (wydane w „Przeglądzie Pruszkowskim” nr 2/1992).

Oddziały chirurgiczny i ginekologiczny zostały przeniesione w roku 1943 ze szpitala znajdującego się na ul. Pięknej. Oddział chirurgiczny przygotowany był tak, by w razie potrzeby można było udzielić pomocy żołnierzom Armii Krajowej, zarówno w czasie konspiracji jak i na czas powstania. Ordynatorem szpitala był płk dr Michał Dobulewicz, skierowany na to stanowisko przez lekarza powiatowego i szefa służby zdrowia VII obwodu AK por. dr. Jana

Dorożyńskiego „Adama”. Dr Dobulewicz, chirurg wojskowy, zastąpił dr. Czesława Gawlikowskiego, który, zagrożony aresztowaniem, został przeniesiony do organizowania szpitala polowego AK w Jabłoncej. Z ramienia miejscowej placówki AK oddziały szpitala obsługiwali: dr Izabela Wolfram i por. dr Kazimierz Szupryczyński (pracowali jako wolontariusze).

W czasie powstania napływ chorych i rannych z obozu Dulag 121 był tak wielki, że chorzy leżeli stłoczeni na salach i korytarzach – często, z braku łóżek, na podłodze.

Leczono tu najcięższe przypadki – złamania, rany postrzałowe, poparzenia, a także reoperowano po zabiegach wykonywanych wcześniej w prymitywnych warunkach polowych. Lżej rannych i już podleczonej przekazywano do innych, okolicznych szpitali.

Personel lekarski uzupełniali lekarze z Warszawy. Pracowali całymi dniami. Bez odpoczynku – pośród najbardziej zaangażowanych zapamiętano lekarzy: dr Alinę Leśniewską – Komorowską, chirurga mjr. dr. Zenona Dekę, dr. Piotra Załęskiego, dr. Rudnickiego, dr Wilamowicz, rentgenologów – dr. Witolda Zawadowskiego i dr Zofię Szwedyn. Wśród pracujących z wielkim poświęceniem byli tacy, którzy nie mieli jeszcze dyplomów – byli to Anna Komorowska i Tadeusz Zawadzki.

Przełożoną pielęgniarek była bardzo obowiązkowa i wymagająca Apolonia Gordon, obowiązki siostry operacyjnej pełniła s. Leśkiewiczowa.

Dwie dyplomowane pielęgniarki, s. Zofia Godlewska i Halina Woicka pracowały z wielkim poświęceniem. W pracy wyróżniała się także dr Włodarczykowa.

W szpitalnym laboratorium „królowała” pielęgniarka Irena Kurkówna – a zajęć jej nie brakowało. Personel medyczny uzupełniało kilkanaście sanitariuszek wolontariuszek z WSK -AK i panowie: Jerzy Fiutowski (po wojnie skończył medycynę) i Andrzej Sobolewski, mieszkaniec Ostoi.

W okresie od sierpnia 1944 do grudnia 1944 r. do szpitala przyjęto ponad tysiąc osób – byli to ranni w pierwszych dniach powstania

pod Pęcicami i w Pruszkowie, a od 7 sierpnia warszawiacy z obozu. Szpital był dobrze zaopatrzony w lekarstwa i materiały opatrunkowe dzięki konspiracyjnej współpracy z pruszkowskimi aptekarzami. W szpitalu powstał punkt apteczny, który starał się zaopatrywać w leki i materiały opatrunkowe wszystkie szpitale pruszkowskie.

Pragnę zwrócić uwagę, że jeszcze po zakończeniu działań wojennych korzystaliśmy z leków dostarczanych do Pruszkowa ze Szwajcarii.

Szpital Powiatowy – oddział wewnętrzny i zakaźny przy ul Pięknej

Ordynatorem szpitala był dr Edward Steffen (junior). Wraz z nim pracowali: dr Wanda Religioni-Bobrowska „Zofia” z pruszkowskich służb sanitarnych WSK, dr Olga Bordziłowska-Żegilewicz, dr Franciszek Kubiaczyk, dr Lucyna Fabjańska, dr Władysław Szymański, dr Kunicki. Pomoc medyczną stanowili – jedyna dyplomowana pielęgniarka – pani Zofia Godlewska oraz kilkanaście przyuczonych pielęgniarek i sanitariuszek.

Szpital ten był położony najbliżej obozu przejściowego – było tu wiele przypadków chorób zakaźnych – często zdarzały się przypadki czerwonki. Nic dziwnego, że na Pięknej znalazło opiekę i leczenie kilkaset osób chorych i wycieńczonych.

Niemiała rola w czasie trudności wojennych przypada na personel pomocniczy. Nad personelem salowych i gospodarczym sprawowała pieczę pani Czyżewska, a na etacie zaopatrzeniowca z wielkim oddaniem pracował Jan Walter, wówczas student weterynarii.

Szpital psychiatryczny w Tworkach

Pawilon II na terenie szpitala już w sierpniu został w całości oddany warszawiakom, wypędzonym w czasie powstania ze stolicy. Ordynatorem oddziału został lek. med. Jan Gallus.

Dyrektorem szpitala psychiatrycznego z ramienia władz okupacyjnych był Eugen Honnett [Uczył on wiele złego dla chorych i całego szpitala – zabrał w pewnym momencie siostrom zakonnym przepustki do Dulagu 121, w związku z tym nie mogły ratować ludzi, a wiemy, że wcześniej przywoziły młodych warszawiaków, zagrożonych śmiercią lub obozem koncentracyjnym. Gdy uciekał z Polski, okradł szpital – przyp. red.]. Naczelnym lekarzem został dr Edward Steffen (senior), niezwykle czynnie włączył się do pomocy warszawiakom. Na oddziale, obok stałych pracowników szpitala: dr Wandy Bobrowskiej („Zofia” z WSK), dr. Feliksa Kaczanowskiego („Stary”), dr F. Łuniewskiej, dr Danuty Ryniewicz, pracowali lekarze warszawscy, którzy trafili tu z obozu. Między 13.08 a 3.10 1944 r. zatrudnionych zostało w szpitalu dwudziestu trzech lekarzy różnych specjalności, wśród nich wielu profesorów. Wymienić możemy tu dr Emilję Dąbrowską, dr Janinę Leśkiewicz, Halinę i Ryszarda Dreszerów, dr Marię Garmata, dr dr Ireneę i Stefana Łukasików, dr. Stefana Ochorowicz. Lekarze o specjalności zakaźników – to dr W. Gądzikiewicz, dr Dupont, dr Piotr Radło. Wśród pielęgniarek tylko jedna siostra miała dyplom – do pomocy miała kilkanaście sanitariuszek z AK i 21 pielęgniarek ewakuowanych z Warszawy. Część personelu szpitalnego zatrudniona była jako wolontariusze, pracujący honorowo.

Ogromnym poświęceniem wyróżniali się pracownicy służb sanitarnych, gospodarczych i technicznych szpitala. W służbach tych znalazło zatrudnienie 90 wysiedlonych warszawiaków.

Od sierpnia do listopada 1944 roku do szpitala z Dulagu trafiło 2659 osób. Oprócz tych, legalnie przywiezionych chorych, znalazło tu schronienie i opiekę kilka tysięcy warszawiaków, którym

siostry samarytanki pomogły wyjść z obozu, lub udało im się uciec z transportu.

Polskie władze szpitala objęły swą działalnością Warszawę – wysłano do stolicy specjalną ekipę, która ewakuowała ciężko chorych, pozostawionych bez opieki w opanowanym przez Niemców szpitalu Dzieciątka Jezus. Po upadku Powstania ekipa znów znalazła się w Warszawie, na Żoliborzu, by ewakuować szpital powstańczy, przy ulicy Krechowieckiej 6.

Mimo że działalność Armii Krajowej zakończyła się na tym terenie 17 stycznia 1945 roku, oddział dla warszawiaków czynny był do końca marca 1945 roku. Lista zmarłych warszawiaków w tym szpitalu zawiera 512 nazwisk. Część pochowana jest na cmentarzu w Tworkach, część na cmentarzu Żbikowskim. Zanotowane zgony od 16 sierpnia do 17 marca 1945 roku.

Szpital prowizoryczny przy ulicy Szkolnej

Kilkuset chorych, uciekinierów z obozu Dulag 121 przyjął do swego prywatnego domu Seweryn Kukliński [stracił w czasie wojny dwóch synów – red.] Szpital na trzydzieści łóżek prowadzony był przez dr Tadeusza Włodarczyka, lekarza batalionu AK. Chorymi opiekowało się kilkanaście sanitariuszek z WSK.

Szpital w Zakładzie Wychowawczym sióstr Samarytanek Krzyża Chrystusowego przy ul. Szkolnej 15 Pruszków – Żbików

Szpitalik przeznaczony był dla wycieńczonych i lżej chorych warszawiaków, uciekinierów z transportów. W tym gościnnym domu znalazło serdeczną opiekę siostr zakonnych i sanitariuszek z WSK, kilkaset osób.

**Punkty ambulatoryjno – szpitalne
na terenie obozu Dulag 121
w Warsztatach Kolejowych w Pruszkowie –
Żbikowie, ul. 3 Maja**

Obozowa służba medyczna zorganizowana przez por. dr. Kazimierza Szupryczyńskiego składała się zarówno z oddelegowanych do pracy w obozie pruszkowskich lekarzy i personelu pomocniczego, jak i lekarzy, pielęgniarek i sanitariuszy przybyłych do obozu w pierwszych transportach z Warszawy. Pod firmą pruszkowskiego RGO pracowało w obozie 102 lekarzy i 122 siostry.

a – Obozową izbę chorych, głównie dla chorych zakaźnych na czerwonkę czy gruźlicę, urządzono w tylnej części hali nr II. W części przedniej urzędowała niemiecka komisja lekarska decydująca o umieszczeniu chorego w tej izbie. Ordynatorem był dr Aleksander Anikiejew, z którym współpracowała dr Julia Bielecka. Szpitalne wyposażenie to podręczna apteczka, zamiast łóżek – słoma na podłodze i regały fabryczne. W jednej części hali zaimprovizowano ambulatorium, w którym udzielała pierwszej pomocy dr Zofia Grzegorzycykowa.

b – Tak zwany „szpital obozowy” został zorganizowany w późniejszym okresie w hali nr VIII pod kierunkiem lekarza Rudzkiego. Był to oddział lepiej wyposażony w sprzęt medyczny, a pełnił rolę oddziału obserwacyjnego.

c – Szereg punktów ambulatoryjnych w halach na terenie obozu.

Były to prowizoryczne miejsca ambulatoryjno – szpitalne, w których pełnili dyżury lekarze i sanitariuszki polskich służb – najczęściej sanitariuszki z WSK – w pewnym okresie towarzyszył im lekarz niemiecki.

Pieczę nad nimi sprawował por. dr Kazimierz Szupryczyński „Bożymir II”. Punkty te działały od 6 sierpnia do połowy października 1944. Głównym ich działaniem było udzielenie pierwszej pomocy i kierowanie chorych, w razie potrzeby, do izby chorych.

Punkty ambulatoryjne i sanitarno-opatrunkowe

1. Ośrodek Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Bolesława Prusa.
Punkt był prowadzony całą dobę pod kierunkiem dr Kazimierza Szupryczyńskiego.
2. Fabryka Fajansów „Porcelit” przy ul. Chemicznej.
Punkt ambulatoryjny czynny w laboratorium zakładowym.
3. Fabryka Pilnikowa przy ul. 3 Maja róg Mostowej.
Punkt ambulatoryjny zorganizowany dla ludności z Warszawy.

Powyższe punkty były czynne od sierpnia do listopada 1944 roku. Do pracy włączyła się, jak wszędzie, Wojskowa Służba Kobiet. W tych punktach przyjęto kilkanaście tysięcy rannych i chorych, co odciążało szpitale. Mimo tej pomocy w listopadzie i grudniu szpitale były tak przepełnione, że przystąpiono do ewakuacji chorych do innych miejscowości. Dr Mikiewicz przy pomocy dr. Szupryczyńskiego zorganizował duży transport chorych do szpitala w Zakrzewiu pod Krakowem.